

»I kølende Skygger« – en ukendt romance af Carl Nielsen

Af Sten Høgel og Torben Schousboe

Den 17. marts 1981 var det 200-årsdagen for digteren Johannes Ewalds død. I den anledning havde Bakkehuset, Dansk Litteraturforening, bedt mig arrangere en Ewald-aften i ord og toner på Musikvidenskabeligt Institut i samarbejde med litteraturforeningen og AUM. De medvirkende var elever fra Statens Teaterskole og musikstuderende.

Fra Ewalds egen tid opførtes uddrag af *Sørge-Sangene over Frederik V* (Scheibe) og uddrag af *Balders Død* og *Fiskerne* (Joh. Hartmann).

Uddrag af *Cereris og Thetidis Striid* (Scalabrini) og af *Maria og Johannes* (Schulz) burde ligeledes have stået på programmet, men måtte på grund af tidsbegrænsning udgå.

Fra det nittende århundrede står naturligvis Fr. Kuhlaus udgave af Kong Christian-melodien og N.W. Gades melodi til »Udrust dig, Helt fra Golgatha« som urørlige klassikere i den danske sang- og salmeskat. Derimod fristede hverken Weyses musik til *Balders Død* eller J.P.E. Hartmanns og Peter Heises melodier til »O Herre, forund mig Liise og Roe« til genoplivningsforsøg.¹

I det tyvende århundrede har Ewald-kompositioner været sparsomme.

I forbindelse med fornyelsen af den folkelige danske sang i begyndelsen af århundredet vendte Thomas Laub og Carl Nielsen sig mod de klassiske danske digtere. Begge satte således melodi til Ewalds »En Søemand, med et modigt Bryst« (fra *Fiskerne*). Disse melodier tryktes i lettilgængelige samlinger – Laubs i *En Snes danske Viser 1915* (Kjøbenhavn & Leipzig: Wilhelm Hansen, Musik-Forlag, 1915), og Nielsens i *Nye Melodier til Johan Borups Dansk Sangbog redigeret af Ad. Riis-Magnussen* (København: Borups Musikforlag, 1926), men ingen af dem kan siges at have vundet større udbredelse. Laubs noget tunge gangart klæder vel heller ikke sømandsvisen, men Nielsens friske visemelodi kunne nok fortjene en bedre skæbne. Den blev imidlertid ikke optaget i *Folkehøjskolens Melodibog*, og det er vel derfor, at den er blevet glemt.

Foruden sømandsvisen har Carl Nielsen komponeret »I kølende Skygger« (*Rungstedts Lyksaligheder*) af Johannes Ewald. Denne melodi har hidtil kun været alment kendt i den fællessangsversion (firestemmig klaversats med underlagt tekst, D-dur), der er trykt i et par tidsskrifter.² Bekendtskabet med denne komposition var en skuffelse for mig, idet udsættelsens noget brede og marchagtige karakter ikke syntes at falde i tråd med digtets yndefulde lyriske tonefald (melodien er ifølge manuskriptet komponeret til stroferne 1, 2, 3 og 5).

Stor var derfor min overraskelse og glæde, da jeg i Carl Nielsen Samlingen (C II, 10) på Det kgl. Bibliotek fandt en *romanceversion* af sangen. I denne udgave (sangstemme og klaverstemme, G-dur) smelter tekst og toner sammen på en måde, der leder tanken hen på Niensens fine musik til Oehlenschlägers »Hvor sødt i Sommeraftenstunden« (*En Snes danske Viser 1917. 2den Samling* (Kjøbenhavn & Leipzig: Wilhelm Hansen, Musik-Forlag, 1917), nr. XXVII). Det velformede akkompagnement understøtter sangstemmen uden at kvæle den; samtidig lever det sit eget liv i de strømmende mellemspill, der forbinder stroferne på en glidende, ubesværet måde.

I betragtning af at 1981 er Ewald-år, synes jeg nok, at denne version af *Rungstedts Lyksaligheder* kunne fortjene at blive offentliggjort, hvilket hermed sker (Fig. 1). Forud for opførelsen af romancen i marts 1981 lykkedes det Torben Schousboe at fremtrylle en datering af kompositionen, se nedenfor.

Det var den tyskfødte komponist J.A. Scheibe, Ewalds faderlige ven og rådgiver, der gjorde opmærksom på, at det danske sprog både kan være velklingende og sangbart.³ At Ewald tog ved lære og leverede talrige beviser for denne påstands gyldighed er velkendt. Desmere beklageligt er det, at ikke flere yngre komponister har ladet sig inspirere af hans digtning.

S.H.

[Carl Nielsen]

9 kolender Phygge

Op. 10

mf

mf

mf

mf

crescendo

pp

pp

poco rall

dim

rall

pp

C. Nielsen

1957 58.1003

Kun to gange satte Carl Nielsen musik til en tekst af vor store, klassiske digter Johannes Ewald. Begge gange drejede det sig om sange, nemlig de ovenfor nævnte »En Søemand med et modigt Bryst« og »I kølende Skygger«; og i begge tilfælde blev melodierne komponeret på opfordring, nemlig i forbindelse med forberedelsen af melodisamlingen *Nye Melodier til Johan Borups Dansk Sangbog redigeret af Ad. Riis-Magnussen* (København: Borups Musikforlag, 1926), hvor de findes trykt som henholdsvis nr. 53 og 44.

Umiddelbart kan man undre sig over, at Carl Nielsen ikke tidligere havde følt sig tiltrukket af Ewalds digtning, dels i betragtning af de tekstlige kvaliteter, som her findes, og som Sten Høgel har omtalt ovenfor, og dels i betragtning af, at blandt andre Thomas Laub, Carl Niensens gode ven og hans partner i det berømte og skelsættende vise-samarbejde fra årene 1914–1917, satte Ewald højt som digter – ja ligefrem nævned ham som foretrukket frem for andre gode danske digtere.⁴

En forklaring herpå kan findes i det forhold, at Carl Nielsen med årene – i takt med sin tiltagende berømmelse som komponist og sin optagethed af store, tidskrævende kompositionsopgaver og i takt med sin travlhed som dirigent, som lærer og som medlem af forskellige bestyrelser og kommissioner – blev mere og mere afhængig af tilskyndelse udefra, når det gjaldt sangkomposition, og at hans indsats i så henseende i tiden fra 1914 koncentreredes om skabelsen af enkle, jævne melodier til brug ved folkelig fællessang. Og det er kun få af Ewalds lyriske digte, som egner sig til netop denne brug. I førsteudgaven af sin *Dansk Sangbog* (1914) havde den aktive højskolemand Johan Borup (1853–1946), som var en fin kender af dansk litteratur og en varm beundrer af Ewalds digtning, da også kun optaget to tekster af Ewald: »Kong Christian stod ved højen Mast« og »En sømand med et modigt Bryst«, begge fra Ewalds syngespil *Fiskerne* (1778–1779), der oprindeligt havde musik af den kongelige koncertmester Johann Ernst Hartmann (1726–1793). I sangbogens anden, ændrede og forøgede udgave (1926) optoges yderligere to Ewald-tekster: folkevise-romancen »Liden Gunver vandrer som helst i Kvæld saa tankefuld« (ligeledes fra *Fiskerne*) og fire strofer af oden *Rungstedts Lyksaligheder* (»I kølende Skygger, i Mørke som Roser udbrede«; trykt første gang i 1775⁵); men alligevel var antallet af Ewald-tekster forholdsvis lille. Og hvad angår oden *Rungstedts Lyksaligheder*, kan man nok undre sig over at finde den i en sangbog beregnet til folkelig fællessang i 1920ernes Danmark. Digtet havde ganske vist tidligere været trykt et par gange i lignende samlinger⁶, og nu var der tilmed foretaget et udvalg på fire af digtets ni strofer; men med sine hurtigt skiftende og dog tæt sammenhængende billeder og med sin stigende og stærkt personlige følelsesintensitet, der af digteren er disponeret og behersket så fornemt med lang, fremadrivende frasering, var teksten af en helt anden art og af et andet

udtryk end de folkelige sange, som i stort antal tryktes i tidens sangbøger. Ewalds fint formede, intense strofer kaldte tværtimod på individuel læsning og deklamation – med eller uden musik.

I 1914 havde Carl Nielsen været Johan Borup behjælpelig med at fremskaffe melodier til en del af de tekster, som Borup ville bringe i sin sangbog; i denne forbindelse havde han opfordret nogle af sine elever til at komponere nye melodier til udvalgte tekster fra den planlagte samling, og han havde også rettet henvendelse til Thomas Laub herom.⁷ Det fremgår af sangbogens melodi-angivelser, som Carl Nielsen selvfølgelig havde stor indflydelse på, at sangen »En Sømand med et modigt Bryst« oprindeligt skulle have haft melodi af Carl Nielsen selv. Imidlertid sendte Thomas Laub ham den 10. november 1914 en ny melodi til denne sang;⁸ og det var Laubs melodi, som tryktes i *Carl Nielsen's Melodibog til Johan Borup's Sangbog*, eller med ordlyden fra melodihæftets titelblad: *Nye Melodier til de nyere Sangtekster i Johan Borup's Dansk Sangbog redigeret af Carl Nielsen* (København: Wilhelm Hansen, Musik-Forlag, 1916); desuden tryktes den, jvf. ovenfor, som nr. XVIII i Carl Niensens og Thomas Laubs *En Snes danske Viser 1915*, og i 1927 optoges den i *Folkehøjskolens Melodibog*.

En af de kompositionselever, som Carl Nielsen i sin egenskab af melodi-redaktør for Borup havde henvendt sig til med anmodning om nye melodier, var komponisten Adolf Riis-Magnussen (1883–1950), som leverede fire melodier til Borups sangbog. I forbindelse med udarbejdelsen i 1926 af den ovenfor nævnte melodisamling til anden udgave af Borups *Dansk Sangbog* var forholdet det omvendte; nu var Adolf Riis-Magnussen melodi-redaktør, og nu var det ham, der henvendte sig til Carl Nielsen med ønske om nye melodier, vel vidende, at Carl Nielsen var fuldt optaget af andet arbejde og desuden måtte skåne sig selv på grund af sin angina pectoris, men at man ikke kunne tænke sig nogen bedre komponist af folkelige melodier i Danmark end netop Carl Nielsen. Mellem Riis-Magnussen og Carl Nielsen eksisterede et varmt venskabsforhold, og det lykkedes Riis-Magnussen at formå Carl Nielsen til ikke blot efterhånden at komponere 15 nye melodier til den nye sangbog og dens melodihæfte⁹, skønt Carl Nielsen selv følte, at han gennem årene havde ydet nok på dette område, men også til at gennemse de andre komponisters nye melodier, efterhånden som de blev sendt til Riis-Magnussen.

Noget af det første, som Riis-Magnussen sendte til Carl Nielsen, var et af Johan Borup skrevet og tilrettet tekstblad med Johannes Ewalds ode *Rungstedts Lyksaligheder* (I kølende Skygger«), af hvilken Borup havde udvalgt de mere almene strofer 1, 2, 3, og 5. Borup ønskede en ny melodi til denne tekst, da de ældre melodier dertil¹⁰ ikke kunne komme på tale, dersom de overhovedet var kendt af Borup og hans medarbejdere. Som så ofte før

[Carl Nielsen]

C.II, 10

~~NET!~~

I Melodisk Skygger,
 i Søer og Roser udbredt,
 hvor Søgersken bygges
 og kvædende løber sin Røde,
 hvor sprudlende Bække
 snart lyses snart vakte
 Ommeværns Ungling, den fælende
 med stodes aner, faldende Fald.

Hvor Hjordens brølede
 med Skovskjæterspringende Søner
 og puste og føle
 den Rigtig i hvilken de stønner,
 hvor Højerer synge
 blandt gyldenløver
 og tæller sin Skat og oplefter sit
 til den, som har kronet hans Sæd.

Hvor skærsende Bølger
 søvnerpe den Vandrer hvis Øje
 snart stirrende følger
 med Høisingen grænsende Høje,
 snart undrende hæster
 blandt Skove af Mæster
 og fører og kender den fremmede Flag
 og glemmer den holdende Dag.

Hvor Tænder og Søer
 fandt, glæde, dit Aftryk, da høje,
 det edleste Hjerte
 i hvert et medlidende Øje,
 hvor Venlighed pryder
 de trængste Dyder,
 duds vokste sin Sang og den undrende Skov
 gav Genlyd af Skaberens Lov .

Johs. Kvald.

skete Carl Niensens første udkast til musikken direkte i forbindelse med hans arbejde med teksten og som enstemmig melodi; denne for ham typiske kompositions måde kan man ofte iagttage i hans skitser, f.eks. til operaen *Maskarade* og til melodierne i *En Snes danske Viser*, og den ses også tydeligt på Borups tekstblad med »I kølende Skygger«¹¹ (Fig. 2), hvor Carl Niensens melodi er nedfældet i eet langt drag. Tonearten D-dur giver et ret lavt leje i udførelsen; Carl Nielsen synes her at have taget hensyn til, at melodien trods sin ambitus på en undecim og sin deklamatoriske gentagelse af toptonen d" skulle kunne synges af almindelige mennesker som fællessang.

Manuskriptet er udateret, men kompositionen af denne melodi kan alligevel tidsfæstes ganske nøje, idet Carl Nielsen den 8. maj 1926 noterede i sin dagbog: »Skrev en Melodi til Ewald^s: ¹⁾ 'I kølende Skygger' og ²⁾ Aakiær^s 'Har I nu Tænder i Riven sat'«. I løbet af to måneder komponerede Carl Nielsen de øvrige melodier til den nye melodisamling; de nøjagtige datoer fremgår af hans dagbog for 1926;¹² heraf ses det, at Carl Nielsen komponerede melodien til »En Sømand med et modigt Bryst« den 23. maj 1926. Kompositionernes tidsmæssige tæthed ses også deraf, at Carl Niensens blyantsmanuskript med den firestemmige klaver-udsættelse af »I kølende Skygger« også indeholder klaversatserne til sangene »Ind under Jul«, »Dannebrog, vift med din Vinge«, »Morgenhanen atter gol« og »Har I nu Tænder i Riven sat«.¹³

De nærmere omstændigheder ved Carl Niensens komposition af »I kølende Skygger« nævnes i et brev, som han den 10. maj 1926 skrev til forstanderen på Ubberup Højskole Harald Balslev (1867–1952), som selv komponerede tre melodier til den nye melodisamling, og som havde sendt dem til Carl Nielsen til bedømmelse. I brevet skrev Carl Nielsen blandt andet:

»Jeg har ogsaa faaet nogle Tekster fra Riis-M og skal dog prøve, ja, har allerede en til Ewalds: I kølende Skygger«; men synes De ikke jeg snart kunde sige Stop med det folkelige? Dog: jeg har en Følelse at der endnu ligger Land paa dette Omraade som nok er pløjet men ikke dyrket tilbunds endnu. Jeg saa nylig en stor nyoptagen (Gramofon) Samling ungarske og rumænske Folkemelodier og det er udtømmeligt hvad der endnu findes og hvad de faa Toner inden for en Skala kan rumme«.¹⁴

Men endnu klarere omtales kompositionen af melodien til »I kølende Skygger« i nogle breve fra Adolf Riis-Magnussen til Carl Nielsen.¹⁵ Her vil vi derfor lade Riis-Magnussens ord fortælle om tilblivelsen af melodien. Den 6. maj 1926 skrev han til Carl Nielsen:

»Kære Carl-Nielsen!

Hermed første Sending Sange! Saasart De har set paa dem, vil jeg gerne have dem tilbage, da de skal renskrives.

De medfølgende 5 Texter: »⁽¹⁾Den Magt, som gav ²⁾I kølende Skygger ³⁾Nu spinder vi ⁴⁾Algrøn hedder mit Fædreland ⁵⁾Har I nu Tænder i Riven sat«) beder jeg Dem venligst se paa. Endelig har Hr. Borup endnu følgende 4 Texter paa Ønskeseddelen nemlig *Ind*

under Jul – Den gamle Husmand – Hver har sit – Jeg kører frem, alle fra Borups Sangbog (N° 48 – 175 – 177 – 188) ---- Altsaa ialt 9 Texter – det er vist lovlig meget at bebyrde Dem med, men De kan jo ogsaa gøre et lille Udvalg og sende mig de Texter tilbage, De bryder Dem mindst om. ----

Den 8. maj komponerede Carl Nielsen så melodierne til »I kølende Skygger« og »Har I nu Tænder i Riven sat«; den 10. maj fulgte melodien til »Den magt, som gav mig min lille Sang«, og den 11. maj melodien til »Nu spinder vi for Dittemor«. L.C. Niensens »Algrøn hedder mit Fædreland« fik ikke melodi af Carl Nielsen, men senere af Adolf Riis-Magnussen. Carl Nielsen sendte sine fire melodier til Riis-Magnussen, som den 17. maj svarede:

»Kære Carl-Nielsen!

Hjertelig Tak for de 4 Sange og for Deres venlige Breve! Grunden til at jeg har tövet saa længe med Svar er en Influenta, som har plaget mig i nogle Dage, men i Dag har jeg det helt godt igen. De kan tro, jeg blev glad da jeg aabnede sidste Brev fra Dem og fik Øje paa Deres 4 Sange. Jeg prøvede straks paa – som opfordret – at tage Cencormine paa og stikke Næsen i Vejret i Anledning af min nye Værdighed over for vor største Komponist men blev hurtigt klar over at jeg hellere snarest maatte sænke Næsen – stikke Piben ind – og nøjes med at beundre.

Saa meget tør jeg dog sige at efter min Mening staar disse 4 Viser fuldt paa Højde med hvad De tidligere har skabt i denne Form. Navnlig finder jeg »I kølende Skygger« aldeles henrivende, hvad jeg er særlig glad over, fordi Hr. Borup sagde at i denne Sang skulde vi gerne »højt op«. Jeg er ogsaa glad over at jeg (ikke Hr. Borup) fandt paa at bede Dem sætte Musik til Aakjærs friske og djærve Digt: »Har I nu Tænder i Riven sat«, thi i denne Iklædning tror jeg det vil vinde stor Udbredelse. Da jeg havde set paa Deres Viser ringede jeg straks til Borup og fortalte ham at vi allerede var kommen højt op, hvad der lod til at glæde ham meget. Han spurgte interesseret om hvilke Digte De havde taget Dem af, og da han hørte at der var Haab om muligt endnu flere, lovede han hurtigst at sende Dem Sangbogen.

Som jeg skrev sidst er de 4 Sange i Sangbogen, som vi vilde bede Dem se paa følgende: »Ind under Jul« – »Den gamle Husmand« – »Hver har sit« og »Jeg kører frem«. Skulde De særligt have »Dampen oppe« nævner jeg endnu 2 nemlig: »Undrer mig paa« og »Jeg er saa glad«, det vilde med de 4, vi har faaet, blive ialt 10 – et vægtigt Indlæg i den nye Melodisamling. Men det er vel for ubeskedent et Ønske! Vi er ogsaa glade for mindre! De af de nævnte 6 Digte, De eventuelt ikke tager Dem af, vil jeg gerne inden altfor længe vide Besked på, thi i saa Fald maa vi andre jo forsøge.

De kan snart vente flere Viser til Cencur! Schierbeck har ringet til mig at nu er hans 6 Viser færdige og jeg venter i denne Uge at høre bl.a. fra Aagaard.«

Den 20. maj skrev Riis-Magnussen igen til Carl Nielsen, der i hele denne periode, fra begyndelsen af maj til begyndelsen af august, opholdt sig på Damgaard ved Lillebælt ca. 6 kilometer sydvest for Fredericia:

»Kære Carl-Nielsen!

Tak for begge Kortene! Det glædede mig at høre at ogsaa De selv sætter særlig Pris paa »I kølende Skygger« og særlig har følt for den. Disse Viser fra gamle dage med al deres skønne Poesi og rene naive Glæde synes jeg, De ganske særlig har formaaget at indleve

Dem i og at give Udtryk. F. e.k.s. ansér jeg Viser som: »Den kedsom Vinter« – Rosen blusser – Underlige Aftenluftte – »I kølende Skygger« o.s.v. for noget af Deres fineste og allerbedste.

Borup takkede mig i Dag saa hjerteligt fordi jeg fik Dem til at skrive Viser til ham – jeg var meget stolt!«

Det fremgår af det her fremlagte kildemateriale, at Carl Nielsens melodi til »I kølende Skygger« nød en særlig yndest hos de direkte implicerede personer. Det kan derfor undre, at melodien i den følgende tid gik næsten i glemmebogen – en situation, som ikke ændredes mærkbart trods Richard Hoves behjertede forsøg i januar 1932 på at vække interessen for melodien til live igen.¹⁶ – Også Carl Nielsens melodi til den anden Ewald-tekst, »En Sømmand med et modigt Bryst« – fra syngespillet *Fiskerne*, hvori den forekommer som Arioso i 1. akts 3. scene – vakte umiddelbar glæde. I 1914 havde Carl Nielsen vejet pladsen for Laubs melodi (se ovenfor side 177 og 181); nu kom han med en frisk og djærv E-dur melodi, som passede fint til den optimistiske tone i Ewalds digt, og som i sin art var ligeså karakteristisk for sin ophavsmand, som Laubs melodi var for ham. Men den rejste samtidig et problem: Hvad ville Laub sige til, at hans melodi nu fik konkurrence af Carl Nielsens? Ganske vist havde Laub i et brev den 2. december 1914 til Carl Nielsen ytret sin positive holdning til en lignende situation, hvor det blot var ham, der med sin melodi til Oehlschlägers »I Skyggen vi vanke« var kommet til at dublere Carl Nielsens melodi til samme tekst¹⁷ – men alligevel? Om dette skrev Riis-Magnussen den 5. juni 1926 til Carl Nielsen:

»Kære Carl Nielsen!

Tak for Brevet! Det glædede baade Borup og mig meget at høre om de ny Viser, De har skrevet – ikke mindst tror jeg nok det glædede Borup at høre at De alligevel tog Dem af »Jeg körer frem« og især at De har komponeret til »En Sömmand«. Den laa ham ganske særligt paa Hjerte! Jeg talte forleden med ham om hvad vi skulde gøre med Hensyn til Laub og Bangert.¹⁸ For Bangerts Vedkommende, sagde han, var Sagen klar og i Orden, thi Bangert havde selv sagt at hans Melodie var daarlig og ikke egnet til Folkesang – men Laub vilde han nödigt henvende sig til. Jeg kan nu ikke indse at det kan gøre noget at De ogsaa har sat Musik til »En Sömmand«! Laubs Melodi er ikke saa »indsunget« og »fastslaaet« i Publikums Bevidsthed at der kan være Tale om et Forsög paa at »slaa den ud« og genere den. I det förste Hefte Viser som De og Laub udgav sammen staar, saa vidt jeg husker, en Melodi af Dem og en Melodi af Laub til samme Text (I Skyggen vi vanke?) Side om Side uden at nogen tog sig det nær. En saa kendt og gammel Text som »En Sömmand« er, synes jeg, Allemands Eje! ----- Alt i alt har De nu sat Musik til 10 nye Viser – et smukt og vægtigt Bidrag til Melodisamlingen. Jeg glæder mig meget til at se Deres sidste Viser! ---«

Så vidt Adolf Riis-Magnussens ord om fremkomsten af Carl Nielsens nye melodier, specielt »I kølende Skygger«, til Johan Borups *Dansk Sangbog*. Hvad der ikke fremgår af Riis-Magnussens breve, er, at Carl Nielsen også komponerede en udsættelse af »I kølende Skygger« for solo-sangstemme og

selvstændigt klaverakkompagnement i stil med en del af sætterne i *En Snes danske Viser*, dvs. med den harmoniske akkordsats opløst i motivisk selvstændige figurationer i højre hånd, diskret støttet af venstre hånds klange – en satsart, som Carl Nielsen udnyttede til virkningsfuldt at understrege fraseringen i tekst og musik ved betoninger eller uddyndinger. I denne version er tonearten G-dur, som langt bedre passer til udtrykket i Ewalds digt; og skønt karakterbetegnelsen »Varmt og sværmerisk« ikke står i Carl Niensens blyantsmanuskript, er den dog implicit til stede i kraft af musikens egenart.

I Ewalds digt med dets raffinerede strofeform udnyttes den lette optaktsvirkning i sætningerne fuldtud og kommer også først rigtig frem i Carl Niensens romance-version af musikken – ja, hos Ewald er der ligefrem tale om en potenseret optaktsvirkning, idet de tre første strofer i digtet som følge af sætningskonstruktionen virker som een lang optakt til kulminationen i fjerde strofes slutning med sætningen »Der fyldte Camoenen mit Bryst.«¹⁹ Denne musikalske virkning i digtet, der på een gang fordrer lethed og fremadrettethed i de enkelte fraser og samtidig nødvendiggør en eller anden form for sammenhæng mellem stroferne, opnåede Carl Nielsen kompositorisk først rigtigt med sin romance-version af »I kølende Skygger«, hvor klaverakkompagnementets figurationer kunne udnyttes fint til at opnå den ønskede virkning; og skønt Carl Niensens folkeligt prægede og smukt formede melodi har tydelige mindelser om hans sange fra de senere år til tekster om det danske land af bl.a. Jeppe Aakjær og næppe helt formår at give musikalsk dækning for udtrykket og spændingen i Ewalds digt, er det dog helt berettiget at drage den frem af dens relative ubemærkethed blandt Carl Niensens sange. Den er gengivet ovenfor som fotografisk reproduktion af Carl Niensens blyantsmanuskript²⁰ (Fig 1).

Carl Nielsen havde i et brev, som nu formodentlig er gået tabt, foreslået Riis-Magnussen, at man afholdt en Vise-Aften med de nye melodier – i stil med de vise-aftener, som Carl Nielsen og Thomas Laub havde afholdt i årene 1915–1917; og i sit brev til Carl Nielsen den 5. juni 1926 tilsluttede Riis-Magnussen sig tanken med begejstring. Muligvis har Carl Nielsen haft en sådan koncert i tankerne, da han komponerede sin romance-version af »I kølende Skygger«; og sandsynligvis har han med den tænkt på sopranen Sylvia Schierbeck (1896–1977, gift med komponisten Poul Schierbeck, der havde studeret komposition hos Carl Nielsen), som i disse år ganske ofte medvirkede ved Carl Niensens koncerter. Det har indtil videre ikke kunnet konstateres, om romance-versionen blev opført i Carl Niensens levetid. Men den 14. december 1931 sang Sylvia Schierbeck den, akkompagneret af Poul Schierbeck, i Polyteknisk Læreantalts Festsal ved Østerbro Kammernusik Forenings tredje koncert i foreningens 22. sæson – ifølge programmet udfør-

tes sangen her for første gang.²¹ Og den 22. april 1932 havde Sylvia Schierbeck atter sangen på programmet ved en minde-koncert for Carl Nielsen afholdt i Industribygningens Teatersal i Næstved; hun blev her akkompagneret på klaver af organist Carl Johan Grum (1897-1975).²²

I nyere tid fik Carl Niensens romance-version af »I kølende Skygger« sin første fremførelse på initiativ af Sten Høgel ved den ovenfor omtalte Ewald-aften, som han havde arrangeret. Sangen udgives i nær fremtid på tryk i det håb, at den og Ewalds smukke strofer vil få den velfortjente udbredelse, som de hidtil har savnet, hos såvel kendere som liebhavere.

T.Sch.

Noter:

1. Weyses musik til *Balders Død* og Heises melodi til »O Herre, forund mig Liise og Roe« findes i manuskript på Det kongelige Bibliotek. J.P.E. Hartmanns melodi til sidstnævnte findes i J.P.E. Hartmann: *Religiøse Sange, samlede og udgivne ved Chr. Barnekow* (Kjøbenhavn & Leipzig: Wilhelm Hansen, Musikforlag, 1897), 23.
2. Den firestemmige version af »I kølende Skygger« er trykt i *Tidsskrift for dansk Folkeoplysning* III, januar 1930, 176, og IV, august-september 1931, 441, samt i *Dansk Musiktidsskrift*, januar 1932, 7:1, 10; jvf. *Carl Nielsen: Kompositioner. En bibliografi ved Dan Fog i samarbejde med Torben Schousboe* (København: Nyt Nordisk Forlag – Arnold Busck, 1965), nr. 120.
3. Johann Adolph Scheibe: *Abhandlung vom Ursprung und Alter der Musik, insonderheit der Vokalmusik* (Altona u. Flensburg, 1754), 66 anm. – Se også V.C. Ravn: *Festskrift i Anledning af Musikforeningens Halvhundredaarsdag* (København, 1886) I, 69.
4. Jvf. Torben Schousboe: »'Det skulde være jævne viser ...' – Notater om et skelsættende samarbejde mellem Carl Nielsen og Thomas Laub«, i *Festskrift Henrik Glahn* (København 1979), 155 og 158.
5. *Kjøbenhavns Kongelig allernaadigst privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger. Syttende Aargang 1775. ... No. 102 Onsdagen, den 28 Junii*, side (2).
6. H.J. Graae (edit.): *Arier og Sange. Anden Deel. Bestaaende af to Hundrede og Firesindstyve Stykker* (Kjøbenhavn: H.J. Graae, 1777), nr. 105; og *Historiske sange samlede af H. Nutzhorn og L. Schrøder* (København: Karl Schönbergs forlag, 1872), nr. 181 (i anden udgave (1877) og i tredje udgave (1886) som nr. 174).
7. Jvf. Torben Schousboe: »'Det skulde være jævne viser ...' ...«, i *Festskrift Henrik Glahn*, 153 et passim.
8. *Ibidem*, 155.
9. Jvf. den i note 1 nævnte bibliografi nr. 120, hvor alle sangtitler undtagen nr. 5 retteligt burde markeres ved *.
10. Den melodi, som tidligst sattes i forbindelse med »I kølende Skygger«, var ved digtets gengivelse i H.J. Graaes *Arier og Sange* II (1777) som nr. 105 (jvf. ovenfor note 6) anført som »Naar Stormen forsvinder &c.«, hvilken tekst var blevet trykt fire år tidligere som nr. 43 i første del af Graaes antologi *Arier og Sange. Første Bind. Bestaaende af et par Hundrede Sange* (Kjøbenhavn: H.J. Graae, 1773). Til samme melodi henvises der med en fodnote i *Johannes Ewalds samtlige Skrifter. Andet bind*. (Kjøbenhavn: Christian Gottlob Prost, 1782) side 383 og igen i andet oplag (Kjøbenhavn: Joh. Fr. Schultz, 1814) side 348: »--- Stykket kan synges efter den Tone: Naar sortnende Skyer o.s.v.«, hvilket var begyndelsen

af anden strofe i ovennævnte digt »Naar Stormen forsvinder«. I en anonym anmeldelse af dette bind, trykt i *Almindelig Dansk Litteratur-Journal. Tredie Bind* (Kjøbenhavn: Christian Gottlob Prost, 1781 og 1782), Tredie Stykke, 336–404, og muligvis skrevet af Werner Hans Frederik Abrahamson (1744–1812), jvf. H. Ehrencron-Müller: *Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814*, I (Kjøbenhavn: H. Aschehoug & Co., 1924), 60, kunne man under omtalen side 392–393 af oden *Rungstedts Lyksaligheder* læse, at der var tale om en smuk, gammel melodi. Det har dog hidtil ikke været muligt at identificere den.

En næsten samtidig melodi til »I kølende Skygger« er overleveret i et brev, som den norske fødte skuespiller og sanger ved Den kongelige danske Skueplads i Kjøbenhavn Michael Rosing (1756–1818) tirsdag den 24. september 1782 skrev til sin ven, digteren og litteraturhistorikeren Knud Lyne Rahbek (1760–1830). Heri findes Rosings nedskrift af »en nye Melodie til Rungstedts Lyksalighed« noteret med c-nøgle i E-dur og med et ledsagende, dog udfyldt nodesystem til generalbas, og angiveligt nedskrevet pr. gehør, efter at Rosings hustru Johanne Cathrine Rosing, f. Olsen (1756–1853), der selv var skuespillerinde og sangerinde ved Den kongelige danske Skueplads, ofte havde sunget den for ham – ja, måske endog selv komponeret den, hvilket synes at være en mulighed, at dømme efter ordene i Rosings brev: »--- Bag paa dette: eller paa den siste Side finder du en nye Melodie til Rungstedts Lyksalighed, som uden Tvivl vil staae dig an for dens Simplicité, og fordi den er nettop giort dertil, ieg er den anden i hele Kiøbenhavn, som har hørt den; og efter gehøret skriver ieg dig den her af, kan ieg faae Bassen til den endnu til i Eftermiddag, som ieg skal giøre mig umage for, saa skal ieg skrive den under, og saa kan du – dog det er sandt du har intet Claver, ia saa kan det være det samme, saa kan du spille den uden {Bassen} på Flöyte, naar du har lært saa meget, og du kan gjerne lade den blive dit første Lære-Sigte! --- her ser du Rungstedts Lyksalighed! og ifald den glæder dig, skal det være mig hierteligt kiert, ieg har tit i denne Tiid, vi har havdt Maanskin frýdet mig ved den, hun har ofte siunget den paa mit Skiöd, og glædet mig. ---« – Brevet, der nu beror på Det kongelige Bibliotek (Ny kgl. Samling 2494, 4°, I 89), findes trykt i uddrag som nr. 91 i *Knud Lyne Rabhkes Ungdomskærlighed. Fra de skønne Følelsers Tid (Memoirer og Breve udgivne af Julius Clausen og P. Fr. Rist XV* (Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, 1911)), 121–123 med melodien fejlagtigt læst i g-nøgle. I Arthur Arnholtz: *Viser og sange* (Kjøbenhavn: Engstrøm & Sødning, 1963) gengives denne fejllæste version på side 7 med vedføjte klaverakkompagnement og med betydelige ændringer i melodiens forløb. På side 8 i samme hæfte gengiver Arnholtz den korrekt læste melodi-version, dog med mindre ændringer i takt 3, 4, 5, 8 og 9; melodien er her transponeret til D-dur og ledsages af et enkelt klaverakkompagnement. I tilknytning til de to melodi-versioner giver Arnholtz en række bibliografiske oplysninger vedrørende melodien. – Jeg skylder min kollega, lektor Niels Martin Jensen, tak for at have henvist mig til Arthur Arnholtz's hæfte.

Interessant er det, at også vor store romantiske digter Adam Oehlenschläger (1779–1850), der som bekendt fra tid til anden komponerede melodier til andre forfatters tekster, også komponerede en melodi til »I kølende Skygger«. Ifølge A.P. Berggreen (1801–1880), der i 1857, syv år efter digterens død, udgav melodien som nr. 7 sammen med 22 andre i den relativt upåagtede samling *Melodier af Adam Oehlenschläger til Digte af forskellige Forfattere, udgivne med Accompanement af Pianoforte af A.P. Berggreen* (Kjøbenhavn: C.G. Iversens Forlag, 1857), var det over 20 år siden, at han »optegnede disse Melodier efter Digterens Foredrag ved Claveret«; og ved udgivelsen forsynede han dem med et enkelt klaverakkompagnement efter samme princip som ved udgivelsen af folkemelodierne, jvf. C. Skou: *Andreas Peter Berggreen. Et Mindeskraft* (Kjøbenhavn: G.E.C. Gad, 1895), 233–234. Om Oehlenschläger havde forestillet sig solosang eller fællessang ved

konceptionen af melodien, vides ikke; men melodien kan have haft en vis udbredelse som fællessang i sidste kvartal af det 19. århundrede, idet Nutzhorn og Schrøder i både første, anden og tredje udgave af deres sangbog *Historiske sange* (henholdsvis 1872, 1877 og 1886, jvf. note 6 ovenfor) henviste til den i forbindelse med digtet »Ewalds sang om Rungsted« (»I kølende skygger«) ved melodiangivelsen »Egen tone (Oehlenschläger)«.

Fra nyere tid stammede endelig en melodi af komponisten Jørgen Henrik Malling (1836–1905), trykt med enkelt klaverakkompagnement som nr. 7 i Jørgen Malling: *10 Historiske Sange af H. Nutzhorns og L. Schrøders samling, komponerede og Askov Folkehøjskole tilegnede af Jørgen Malling* (Kjøbenhavn: Kgl. Hof-Musikhandels Forlag, 1881). Den var nok tænkt som afløser af Oehlenschlägers melodi til Ewalds digt i Nutzhorns og Schrøders *Historiske sange*, men opnåede næppe nogen særlig udbredelse, idet den kun tryktes i denne udgave, jvf. Alfred Nielsen: *Sang-katalog. Alfabetisk Stikords-For-tegnelse over de paa danske, norske og svenske Forlag indtil Udgangen af 1912 udkomne Sange* (København: Dansk Musikhandler-Forenings Forlag (I kommission hos Wilhelm Hansen), 1916), 169: *Ewalds Sang om Rungsted: I kølende skygger.*

Carl Niensens nye melodi fra 1926 behøvede således ikke at konkurrere med nogen i forvejen alment udbredt melodi til »I kølende Skygger«. – Her følger til sammenligning en sammenskrift af de omtalte melodier:

Rungsteds Lyksaligheder

Racing *langsom.*
I kølende Skygger, i Marie, som Roser ud-bre-de; Hvor San-gensken ligger og hvort og svermerisk.

Oehlenschläger *Allegretto.*
I kø-lende Skygger, i Marie, som Roser ud-bre-de, hvor San-gensken ligger og hvort og svermerisk.

Malling
I kø-lende Skygger, i Marie, som Roser ud-bre-de, hvor San-gensken ligger og hvort og svermerisk.

Nielsen
I kø-lende Skygger, i Marie, som Roser ud-bre-de, hvor San-gensken ligger og hvort og svermerisk.

kvit-runde ribersin Re-de; Hvor sprudlende Bække snart dase, snart vække Camoeernes Jælling den kvit-runde ribersin Re-de; hvor sprudlende Bække snart dase, snart vække Camoeernes Jælling den

fø-lede Skjald, Med steds eers-ri-len-de Fald;
Med steds eers-ri-len-de Fald, Med steds eers-ri-len-de Fald; -
fø-len-de Skjald, med steds eers-ri-len-de Fald.
med steds eers-ri-len-de Fald.

11. Det kongelige Bibliotek, Carl Niensens Samling, C.II,10, 1957–58. 1003. 4°.
12. Under udgivelse i *Carl Nielsen: Dagbøger og korrespondance med Anne Marie Carl-Nielsen*. Udgivet i udvalg og med kommentarer af Torben Schousboe. Udvalget foretaget i samarbejde med Irmelin Eggert Møller, f. Carl-Nielsen (København: Gyldendal, 1981).
13. Det kongelige Bibliotek, Carl Niensens Samling, C.II.10, 1957–58. 1003. tv-2°.
14. Det kongelige Bibliotek, Carl Nielsen Arkivet, gruppe I.A.c.; jvf. *Carl Niensens Breve i udvalg og med kommentarer ved Irmelin Eggert Møller og Torben Meyer* (København: Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, 1954), 240.
15. Det kongelige Bibliotek, Carl Nielsen Arkivet, gruppe I.A.b. – Desværre er korrespondancen mellem Riis-Magnussen og Carl Nielsen kun delvis bevaret.
16. »Kender Læserne hans Melodi til Ewalds »Rungstedts Lyksaligheder«? Jeg tror det ikke, den staar ikke i nogen almindelig tilgængelig Samling, --- og jeg citerer den her, fordi dens Skønhed ikke kan beskrives, det maa høres, hvorledes Carl Nielsen kan følge Ewald helt ind i det Mørke, som Roser udbrede, (se følgende Side).« – Richard Hove: »Den danske Carl Nielsen«, i *Dansk Musiktidsskrift*, januar 1932, 7:1, 9; jvf. note 2.
17. Jvf. Torben Schousboe: »'Det skulde være jævne viser...' ...«, i *Festskrift Henrik Glahn*, 159.
18. Emilius Bangert (1883–1962, fra 1902 kompositionselev af Carl Nielsen) havde tidligere efter opfordring af Johan Borup komponeret en melodi til L.C. Niensens digt »Hver har sit«, til hvilket Carl Nielsen nu, den 27. maj, havde skrevet en ny melodi.
19. Johan Borups strofeudvalg udskød Ewalds fjerde strofe, sikkert på grund af den pludselige konkretisering omkring navnet »Lovise«; men også digtets femte strofe, lig med strofeudvalgets fjerde strofe, har samme kulminationsvirkning mod slutningen, hvor det i de to sidste linier efter et kolon hedder: »Der voxte min Sang, og den undrende Skov / Gav Gienlyd af Skaberens Lov.«
20. Det kongelige Bibliotek, Carl Niensens Samling, C.II,10. 1957–58. 1003. 2°.
21. Program i Sylvia Schierbecks programsamling, i privateje. Jeg takker Schierbeck-forskeren Oddvin Mathisen, som muliggjorde et gennemsyn af samlingen. – At dømme efter Sylvia Schierbecks noder (manuskript, afskrift) til romance-versionen af »I kølende skygger« udførte hun sangen i F-dur.
22. Program i Det kongelige Bibliotek, Carl Nielsen Arkivet, gruppe I.E.b.1.

Zusammenfassung

An einem Ewald-Abend in der Musikwissenschaftlichen Institut, Kopenhagen, den 17ten März 1981, der 200-jährigen Todestag des Dichters Johannes Ewald, wurde unter anderen Kompositionen zu Texten Ewalds die Melodie von Carl Nielsen zu »I kølende skygger« (*Rungstedts Glückseligkeiten*) aufgeführt in der bisher relativ unbekanntenen Romanzenversion, die sich unter den Manuskripten des Komponisten in Der königlichen Bibliothek zu Kopenhagen befindet und hier veröffentlicht wird. In dieser Version erreicht Carl Nielsen das beste Verhältnis zwischen Text und Musik; seine völkliche und schön gestaltete Melodie vermögt jedoch nicht restlos, die Empfindungen und die Spannung in Ewalds Text auszudrücken. Die Aufführung war die erste in neuer Zeit: durch eine Programm-Sammlung im Carl Nielsen Archiv in Der kgl. Bibliothek kann eine Aufführung am 22ten April 1932 nachgewiesen werden. Ein Studium von Carl Niensens musikalischen Manuskripte und Tagebüchern und von mehreren Briefen an ihm vom Komponisten Adolf Riis-Magnussen legt die Umständigkeiten der Schöpfung von Carl Niensens Melodien für die zweite Ausgabe von Johan Borups *Dansk Sangbog* (1926) dar, und mittels den Tagebüchern können die Kompositionen genau datiert werden, u. a. seine beiden einzigen Melodien zu Ewald-Texten: »I kølende Skygger« und »En Sømand med et modigt Bryst.«